

تحلیل اقتصادی اصول اخلاقی در حقوق قراردادها

(اثر برگزیده یازدهمین جشنواره بین‌المللی فارابی ۱۳۹۹)

تألیف:

دکتر محمود زمانی

با مقدمه

دکتر عبدالرضا علیزاده

دانشیار دانشگاه تهران

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	زمانی، محمود،
عنوان و نام پدیدآور	تحلیل اقتصادی اصول اخلاقی در حقوق قراردادها/تألیف محمود زمانی؛ با مقدمه عبدالرضا علیزاده.
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۳۲۵ ص: جدول، نمودار (رنگی).
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۶۹۷-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	قراردادها -- ایران -- جنبه های اخلاقی Contracts -- Iran -- Moral and ethical aspects قراردادها -- ایران -- نمونه پژوهی Contracts -- Iran -- Case studies اخلاق حقوقی Legal ethics اقتصاد -- جنبه های اخلاقی Economics -- Moral and ethical aspects
	شناسه افزوده ردیف بندی کنگره ردیف بندی دیویی شماره کتابشناسی ملی اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا
	علیزاده، عبدالرضا، مقدمه نویس KMHA۵۵۸: ۳۴۶/۵۵۰۲: ۸۵۲۰۱۸۹:

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲

www.majdpub.ir

E- mail: info@majdpub.ir

صفحه رسمی انتشارات مجد در اینستاگرام: [@majdlaw](https://www.instagram.com/majdlaw)

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: [@majdlaw](https://www.telegram.com/majdlaw)

تحلیل اقتصادی اصول اخلاقی در حقوق قراردادها

تألیف:	دکتر محمود زمانی
ناشر:	انتشارات مجد
چاپ نخست:	دی، ۱۴۰۰
تعداد:	۵۰۰ نسخه
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۶۹۷-۵
	ISBN: 978 - 622- 225- 697- 5

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

فهرست مطالب

۱۱.....	مقدمه دکتر عبدالرضا علیزاده.....
۱۳.....	مقدمه.....
۱۷.....	پیشگفتار.....
۲۷.....	فصل نخست: مفاهیم و مبانی اخلاق، حقوق و اقتصاد.....
۲۷.....	۱.۱. مفاهیم اخلاقی.....
۲۷.....	۱.۱.۱. تعریف اخلاق.....
۳۰.....	۲.۱.۱. قواعد و اصول اخلاقی.....
۳۲.....	۳.۱.۱. تعریف اصول اخلاقی.....
۳۲.....	۴.۱.۱. علم اخلاق و فلسفه اخلاق.....
۳۴.....	۵.۱.۱. قراردادگرایی اخلاقی.....
۳۷.....	۶.۱.۱. عقلانیت و اخلاق.....
۳۸.....	۲.۱. مبانی اخلاق.....
۳۸.....	۱.۲.۱. نظریه‌های اخلاقی.....
۳۹.....	۱.۱.۲.۱. نظریه‌های هنجاری.....
۳۹.....	۱.۱.۱.۲.۱. اخلاق پیامدگرا.....
۴۶.....	۲.۱.۱.۲.۱. اخلاق وظیفه‌گرا.....
۴۷.....	۳.۱.۱.۲.۱. نظریه امر الهی.....
۴۸.....	۴.۱.۱.۲.۱. کمال‌گرایی.....
۵۰.....	۲.۱.۲.۱. اخلاق توصیفی.....
۵۰.....	۲.۲.۱. خودگرایی و دیگرگرایی.....
۵۲.....	۳.۲.۱. فرا اخلاق.....
۵۳.....	۳.۱. نسبی یا مطلق بودن اخلاق.....
۵۳.....	۱.۳.۱. نسبی‌گرایی اخلاقی.....
۵۴.....	۲.۳.۱. مطلق‌گرایی اخلاقی.....
۵۵.....	۴.۱. عینی‌گرایی و ذهنی‌گرایی اخلاقی.....
۵۵.....	۱.۴.۱. عینی‌گرایی.....
۵۶.....	۲.۴.۱. ذهنی‌گرایی.....
۵۷.....	۵.۱. مفاهیم و مبانی تحلیل اقتصادی(حقوق و اقتصاد).....
۵۷.....	۱.۵.۱. مفاهیم تحلیل اقتصادی حقوق.....

۵۷.....	۱.۱.۵.۱. تحلیل اقتصادی حقوق و پیشینه آن
۶۱.....	۲.۱.۵.۱. منطق تحلیل اقتصادی حقوق
۶۲.....	۳.۱.۵.۱. تحلیل اقتصادی و استدلال حقوقی
۶۳.....	۲.۵.۱. مبانی تحلیل اقتصادی حقوق
۶۳.....	۱.۲.۵.۱. مبانی نظری
۶۶.....	۱.۱.۲.۵.۱. کارایی
۷۲.....	۲.۱.۲.۵.۱. عدالت
۷۳.....	۳.۱.۲.۵.۱. مطلوبیت
۷۴.....	۴.۱.۲.۵.۱. ارزشها و هنجارها در تحلیل اقتصادی حقوق
۷۶.....	۲.۲.۵.۱. مبانی فلسفی
۷۷.....	۱.۲.۲.۵.۱. رویکرد مکاتب تحلیل اقتصادی حقوق
۸۰.....	۲.۲.۲.۵.۱. روش‌شناسی تحلیل اقتصادی حقوق
۸۳.....	۳.۲.۵.۱. مبانی اقتصادی
۸۳.....	۱.۲.۲.۵.۱. کمیابی
۸۴.....	۲.۲.۲.۵.۱. عقلانیت
۸۷.....	۳.۲.۲.۵.۱. مطلوبیت
۹۰.....	۴.۲.۲.۵.۱. خطر
۹۱.....	۵.۲.۲.۵.۱. هزینه مبادله
۹۳.....	۶.۱. خلاصه فصل
۹۹.....	فصل دوم: مکتب‌ها، رویکردها و روش‌های تحلیل اقتصادی حقوق
۹۹.....	۱.۲. مکتب‌ها و گرایش‌های تحلیل اقتصادی حقوق
۱۰۰.....	۱.۱.۲. مکتب شیکاگو
۱۰۱.....	۲.۱.۲. مکتب نیوهاون
۱۰۲.....	۳.۱.۲. مکتب جامعه‌شناسی حقوق
۱۰۴.....	۴.۱.۲. مکتب نهادگرایی
۱۰۶.....	۵.۱.۲. مکتب حقوق و اقتصاد انتخاب عمومی
۱۰۷.....	۶.۱.۲. مکتب تحقیقی یا اثبات‌گرایی
۱۰۸.....	۷.۱.۲. رویکرد نظریه بازی‌ها
۱۱۲.....	۸.۱.۲. رویکرد عقلانیت محدود
۱۱۴.....	۲.۲. رویکردها و روش‌های تحلیل اقتصادی حقوق
۱۱۵.....	۱.۲.۲. رویکردهای تحلیل اقتصادی حقوق
۱۱۵.....	۱.۱.۲.۲. رویکرد حقوق‌دانان

مقدمه دکتر عبدالرضا علیزاده

به نام خداوند جان و خرد

تا قرن نوزدهم میلادی، مهم‌ترین دانشی که به تحلیل مسائل بشری (مسائل اقتصادی، اخلاقی و اجتماعی) می‌پرداخت، دانش «فلسفه» بود. مسائل مربوط به معرفت‌های بشری را نیز فلسفه واری می‌کرد و دانشی بی‌بدیل بود که حتی گرایش‌های خردگرایانه و تجربه‌گرایانه به معرفت بشری در درون این سنت فکری، پیدا و دگرگون شده بود. نو تجربه‌گرای، کوشید تا عدم کفایت روش خردگرایانه فلسفی را که با پیدایش دکارت و آغاز دوران جدید شکوفایی فلسفه غرب رونق و رواج یافته بود، نشان دهد و در سایه رشد روش‌های تجربی شاخه‌هایی نو از دانش بشری پیدایش و تحول یافت که همگی خود را «علمی» (Scientific) می‌دانستند و تلاش می‌کردند نسبت خود را با فلسفی‌اندیشی خردگرایانه حفظ کنند. در طول قرن بیستم، گرایش‌های نو در فلسفه علم (مانند مکتب دیالکتیک انتقادی یا خردگرایی انتقادی) عدم کفایت روش‌های خردگرایانه و تجربه‌گرایانه صرف را نشان دادند و دانشمندان رشته‌های مختلف جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی، انسان‌شناسی، روانشناسی و اقتصاد از آن ساده‌اندیشی قرن نوزدهمی فاصله گرفتند؛ روش تبیین تک‌علتی را کنار گذاشتند؛ رشته‌های علمی را دیگر، نه یابنده یگانه تمام حقیقت، که هر کدام را آشکار کننده چشم‌اندازی از حقیقت انگاشتند و پیروان هر رشته علمی در مطالعات خود درباره زندگی اجتماعی و اقتصادی آدمیان، خود را بی‌نیاز از رویکردهای گوناگون دیگر ندانستند. در اواخر قرن بیستم، شاهد پیدایش آثاری بودیم که تلاش می‌کردند از منظر دانش‌های گوناگون بشری، چشم‌اندازهای متفاوت نسبت به یک پدیده را (مانند جرائم، روابط کار، قراردادهای و حوادث زیان‌بار) به دست دهند تا آدمیان با لحاظ این همه، خط‌مشی‌های مناسب و کارآمد را در چارچوب قانون‌گذاری و آرای دادگاه‌ها در پیش پای مردمان قرن بیست‌ویکم قرار دهند.

یکی از این چشم‌اندازهای نو، تحلیل اقتصادی پدیدارهای بشری از جمله پدیدارهای حقوقی (مانند قراردادهای) بوده است که اکنون در کنار تحلیل اجتماعی-حقوقی و تحلیل

عقلانی - فلسفی به تحلیل پدیدارهای حقوقی می‌پردازد؛ هدف تحلیل اقتصادی، دیگر نشان دادن عدم کفایت تحلیل‌های رقیب نیست، بلکه آشکار کردن این امر است که کدام الگوی حقوقی می‌تواند به بیشینه شدن ثروت و دست یافتن به بیشترین مطلوبیت اقتصادی و اجتماعی منتهی شود. این امر می‌تواند یکی از دست‌مایه‌های قانون‌گذاران و دادرسان برای جهت‌گیری‌های معرفت‌های قانون‌گذارانه و دادرسانه باشد.

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که تحلیل اقتصادی حقوق می‌تواند چشم‌انداز اقتصادی لازم در آن مورد را در اختیار قانون‌گذاران و دادرسان قرار بدهد، تحلیل اقتصادی فرایندهای انعقاد (پیدایش و شکل‌گیری) و اجرای قراردادها است. تحلیل اقتصادی (یا به بیان دقیق‌تر تحلیل اقتصادی - حقوقی) عواملی را که عناصر اصلی ایجاد قرارداد می‌دانند (مانند ایجاب، قبول، قصد انشایی، تراضی، اهلیت، قانونی بودن و عوض قراردادی) همچنین عواملی را که می‌تواند در فرآیند ایجاد و شکل‌گیری قرارداد اخلاقی کند یا اساساً مانع انعقاد قراردادها شوند (مانند تدلیس، فریبکاری، اشتباه، اکراه، اجبار و اعمال نفوذ ناروا) را بررسی می‌کند. موضوع میزان و نوع تأثیر رعایت یا عدم رعایت اصول اخلاقی بر قراردادها (مانند صداقت، حسن نیت، عدالت، انصاف، عدم تدلیس، عدم فریبکاری، تعهد به همکاری و عدم تبعیض) موضوعی خطیر در تحلیل اقتصادی قراردادها است. اهمیت ویژه این اصول اخلاقی آن است که بر تمام فرآیند پیدایش قراردادها و نیز فرایند اجرای قراردادها سایه افکننده است و می‌توان برای یافتن راه‌حل مسائل قراردادی از این تحلیل‌ها و مطالعات سود جست.

محقق توانای عرصه حقوق و اقتصاد آقای دکتر محمود زمانی به شایستگی به بررسی این موضوع پرداخته و تلاش کرده است نشان دهد، اگر راه‌حل‌های نو در قلمرو حقوق قراردادها بر اصول اخلاقی پایه یابد، بالاترین درجه مطلوبیت اقتصادی و اجتماعی را نیز خواهد داشت. من خود از اثر محققانه آقای زمانی بهره برده و با شوق تمام آن را نکته به نکته خوانده‌ام و مطالعه آن را به محققان و دانشجویان حقوق و اقتصاد توصیه می‌کنم؛ هرچند یک اثر علمی حاجتمند توصیه نیست و سرانجام جای خود را در میان آثار علمی خواهد گشود.

سی‌ام تیرماه ۱۳۹۹

عبدالرضا علیزاده

دانشیار دانشگاه تهران